

Staffan Eng
möter
Spinoza

”Känslorna
bär
skulden
till
alla
konflikter”

Baruch Spinoza retade GALLFEBER på sin samtid.

MODERN UPPLYSNINGSMÄNNISKA eller cynisk materialist? Åsikterna går isär om Baruch Spinoza, som retade gallfeber på kyrkan genom att förneka existensen av en personlig gud och förordade tankefrihet och demokrati innan upplysningen ens var påtänkt.

Du har skrivit att Gud och naturen är samma sak. Hur menar du?

– Det betyder att universum består av en enda substans, som är oändlig och existerar med nödvändighet. Det är den substansen som är Gud, eller naturen om du så vill.

Det där kan låta abstrakt, men på din tid var det politisk dynamit.

– Jo, för om Gud är världen, så betyder det att det inte finns någon personlig gud som styr över oss. I stället är allt som sker en nödvändig konsekvens av orsak och verkan, i enlighet med naturlagarna och Guds väsen. Och i så fall måste mirakel, gudomliga ingripanden och religiös tillbedjan betraktas som ren vidskepelse.

Hur förklarar du att så många människor ändå tror på det?

– Det beror på att det finns en mängd saker i naturen som gagnar oss. Då är det lätt att tro att det finns en härskare som har skapat dem för vår skull. Och eftersom vi inte vet något om denne härskare så förutsätter vi att han är lika girig och maktlysten som vi själva: att han belönar den som dyrkar honom och straffar den som inte gör det.

Jag börjar ana varför du blev anklagad för ”avskyvärda kätterier” och ”monsterösa dåd”...

– Ja, prästernas auktoritet bygger på folks okunskap, så det är klart att folk blev rädda.

Du har blivit knivöverfallen, bannlyst, förvisad och hånad. Hur kan du vara så lugn?

– Därför att jag lever som jag lär. Man får inte låta sig styras av sina känslor, för då blir man slav under omständigheterna. Glädje och sorg är ju beroende av saker utanför oss själva, som vi inte kan kontrollera.

Vad ska vi göra i stället då?

– Tänka. Förnuftet är människans väsen. Om vi använder det så inser vi att det som sker inte kunde ha skett på något annat sätt. Då kan vi ta våra motgångar med jämnmod och uppnå verklig lycka: en intellektuell kärlek till Gud.

Är det inte viktigt att handla gott också?

– Nja, gott och ont är begrepp som vi har hittat på själva, inte verkliga egenskaper hos tingen. Så den enda moraliska måttstocken är egentligen hur väl vi lyckas följa vårt eget förnuft. Om alla gjorde det så skulle vi få ett perfekt och harmoniskt samhälle, eftersom känslorna bär skulden till alla konflikter.

Nu är det ju väldigt få personer som är så där förnuftiga.

– Ja. Därför behöver vi en stat som tvingar människorna att göra det som ligger i deras eget intresse. Det gäller också på religionens område, eftersom sekterism är den vanliga

orsaken till krig. Men staten får bara styra över den yttre religionsutövningen – medborgarnas inre tro är deras absoluta och okränkbara rättighet!

Ditt resomang förutsätter att staten är förnuftigare än enskilda människor.

– Just precis. Det är skälet till att jag förordar

demokrati. Risken är ju trots allt ganska liten för att en majoritet av människorna skulle acceptera irrationella beslut.

Av Staffan Eng

BARUCH SPINOZA

Född: År 1632 i Amsterdam.

Aktuell: En av de stora rationalisterna, tillsammans med Descartes och Leibniz. Känd för sin stoiska självbehärskning.

Religion: Blev bannlyst från den judiska församlingen, och hans böcker förbjöds av den katolska kyrkan. Beaktade sig trots det som troende.

Yrke: Försörjde sig på grund av bannlysningen som linsslipare. Avböjde en lärostol i filosofi för att inte begränsa sitt tänkande.

Död: År 1677 i Haag av lungproblem, förmodligen orsakade av dammet från linsslipningen.